

Grzegorz Irena Homola-Skąpska (1929–2017)
NIEĆ — badaczka dziejów prasy
Galicji i Śląska Cieszyńskiego

Irena Homola-Skąpska (1929–2017)
— specialist in the history of the press
in Galicia and Silesia (Cieszyn)

4 marca 2017 roku zmarła Irena Homola-Skąpska — historyk, prasoznawca, wydawca źródeł, zasłużona badaczka dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego¹. Urodziła się i zmarła w Krakowie, tutaj też spędziła większość lat swojego życia. Studiowała historię na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz dziennikarstwo w Wyższej Szkole Nauk Społecznych w Krakowie. W czasie studiów dziennikarskich odbyła praktykę w katowickim „Dzienniku Zachodnim”. Od początku interesowała ją dzieje prasy, im też poświęciła wiele mniejszych i większych prac naukowych. Wśród nich znalazły się rozprawy, na podstawie których uzyskała kolejne stopnie naukowe: doktora w 1959 r. *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świkowskiego 1782–1792* (wyd. Kraków 1960), a następnie doktora habilitowanego w 1969 r. — „*Tygodnik Cieszyński*” i „*Gwiazdka Cieszyńska*” pod redakcją Pawła Stalmacha (Katowice – Kraków 1968). Docentem została w roku 1971, profesorem nadzwyczajnym w 1989, a zwyczajnym w 1994.

Od 1955 roku była związana z Instytutem Historii Polskiej Akademii Nauk. Najpierw pracowała w Zakładzie Dokumentacji — Pracowni Bibliografii Selekcyjnej Polski, a od 1957 w Redakcji *Polskiego słownika biograficznego*, gdzie m.in. peł-

¹ Zob.: G. Nieć, *Wstęp* [do:] I. Homola-Skąpska, *Z dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Wybór pism historycznych*, wyb. i oprac. tenże, Kraków – Warszawa 2007, s. 7–13; E. Orman, G. Nieć, *Irena Homola-Skąpska. Z dziejów inteligencji krakowskiej*, [w:] *Społeczeństwo — Kultura — Inteligencja. Studia historyczne ofiarowane profesor Irenie Homoli-Skąpskiej*, red. E. Orman, G. Nieć, Kraków – Warszawa 2009, s. 11–21; *Bibliografia prac prof. dr hab. Ireny Homoli-Skąpskiej*, oprac. A. Wielkuk, tamże, s. 23–33; *Homola-Skąpska Irena*, [w:] *Współcześni uczeni polscy. Słownik biograficzny*, t. 2: *H–L*, red. J. Kapuściak, Warszawa 1999, s. 74.

Z archiwum rodzinnego Ireny Homoli-Skąpskiej

niła obowiązki redaktora biogramów muzyków, następnie całego działu XIX w. Od roku 2005 była członkiem Komitetu Redakcyjnego i Rady Naukowej PSB. Oprócz tego przez dwie kadencje wchodziła w skład Rady Naukowej Instytutu. Należała ponadto do Śląskiego Instytutu Naukowego w Katowicach. Była członkiem Komitetu Redakcyjnego „Studiów Historycznych”; „Historyka. Pisma metodyczne”, „Rocznika Biblioteki PAU i PAN w Krakowie”.

Chronologicznie jej badania obejmowały okres od schyłku XVIII wieku aż do połowy wieku XX, chociaż głównie uwaga jej skupiała się na latach autonomii galicyjskiej. Interesowała ją historia społeczna, należała do grupy polskich uczonych, którzy w latach 60. i 70. ubiegłego stulecia zapoczątkowali i prowadzili na szeroką skalę badania nad genezą i dziejami polskiej inteligencji. Do podstawowej literatury przedmiotu z tego zakresu weszła m.in. jej praca pt. „*Kwiat społeczeństwa...*” *Struktura społeczna i zarys położenia inteligencji krakowskiej w latach 1860–1914* (Kraków 1984), która została uznana w plebiscycie „Echa Krakowa” za najlepszą książkę o Krakowie 1985 roku², oraz kilka mniejszych rozpraw³. Inne jej prace historyczne, dotyczące Krakowa i Galicji, ukazywały rozmaite przejawy życia społecznego, kulturalnego i towarzyskiego społeczeństwa, począwszy od polityki, nauki i oświaty, aż po gastronomię⁴. Znalazły się wśród nich m.in. zarysy dziejów Zakopanego i diecezji przemyskiej w okresie autonomii galicyjskiej⁵, Krosna i Gorlic w czasach zaborów⁶, monografie wybitnych prezydentów Krakowa:

² E. Nyczek, *Kraków — inteligencja, stare zdjęcia, Naczelnik i pątnicy*, „Echo Krakowa” 1985, nr 96.

³ Najważniejsze z nich to: *Inteligencja galicyjska w połowie XIX wieku. Próba charakterystyki*, [w:] *Spółczesność polskie XVIII i XIX wieku. Studia o uwarstwieniu i ruchliwości społecznej*, t. 5, red. W. Kula, J. Leskiewiczowa, Warszawa 1972, s. 103–139; *Kuria inteligencji w krakowskiej Radzie Miejskiej (1866–1914)*, [w:] *Inteligencja pod zaborami. Studia*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1978, s. 108–157; *Nauczycielstwo krakowskie w okresie autonomii (1867–1914)*, [w:] *Inteligencja Polska XIX i XX w. Studia*, red. R. Czepulis-Rastenis, Warszawa 1981, s. 83–130. Wszystkie zamieszczone w tomie pt. *Z dziejów Krakowa...*

⁴ Uczona jest autorką m.in. artykułów przedstawiających dzieje krakowskich kawiarni i restauracji, jak również osobnej książki o Grand Hotelu, jednym z najstarszych, najbardziej znanych i wciąż działającym, zob. *W salonach i traktierniach Krakowa. Przemiany w środowisku społecznym Krakowa lat 1795–1846*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAN i PAU w Krakowie” Rok XLV (2000), s. 191–228; *Krakowskie cukiernie i kawiarnie w XIX wieku*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin, Sectio F, vol. LI: 1996, nr 5, s. 43–61; „*Co to jest Kraków? Ot, Sukiennice i Hawelka*”, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAN i PAU w Krakowie” Rok LI (2006), s. 368–411. Przedrukowane w tomie *Z dziejów Krakowa...*; *Hotel Grand w Krakowie*, Kraków 2005.

⁵ *Od wsi do uzdrowiska. Zakopane w okresie autonomii galicyjskiej 1867–1914*, [w:] *Zakopane. Cztery lata dziejów*, red. R. Dutkova, t. 1, Kraków 1991, s. 170–222; *Organizacja terytorialna i duszpasterska w diecezji przemyskiej rzymskokatolickiej w latach 1867–1914*, [w:] „*Nasza Przyszłość*”, t. 18, Kraków 1975, s. 237–274. Przedruk w tomie *Z dziejów Krakowa...*

⁶ *Krosno i powiat krośnieński w latach 1772–1914*, [w:] *Krosno. Studia z dziejów miasta*, red. J. Garbacik, Krosno 1972, s. 235–276; *Gorlice i rejon gorlicki w latach 1772–1914*, [w:] *Nad rzeką Ropą. cz. 3: Szkice historyczne*, red. W. Michalus i in., Kraków 1969, s. 501–549.

Mikołaja Zyblikiewicza⁷, Józefa Dietla⁸ i Ferdynanda Weigla⁹ oraz wiele innych rozpraw i artykułów. Opracowała około sześćdziesięciu biogramów, które znalazły się w nie tylko PSB, ale także w *Śląskim Słowniku Biograficznym* i *Österreichisches Biographisches Lexikon, Słowniku Filozofów Polskich* oraz kompendium *Literatura Polska — przewodnik encyklopedyczny*¹⁰.

Poważną i niezwykle znaczącą część dorobku uczoney stanowią edycje źródeł — korespondencji i pamiętników, spośród których najpoważniejsze to: *Korespondencja Pawła Stelmacha* (1969)¹¹; *Pamiętnik Henryka Golejewskiego*¹²; *Dziennik Andrzeja Cinciwały* (1973)¹³; *Pamiętniki urzędników galicyjskich* (1978)¹⁴; *Kapitan i dwie panny. Krakowskie pamiętniki z XIX wieku* (1980)¹⁵; Maria z Mohrów Kietlińska, *Wspomnienia* (1986)¹⁶; *Wspomnienia F. Zolla* (2000)¹⁷; Hieronim Ciechanowski, *Dziennik z lat 1851–1856* (2002)¹⁸; fragmenty dzienników Klemensa Bąkowskiego (2005)¹⁹, wspomnienia Bronisławy i Stanisława Józefowiczów (2010)²⁰, listy Władysława Natansona (2012)²¹.

⁷ Zyblikiewiczowi poświęciła uczona dwie książki: *Mikołaj Zyblikiewicz (1823–1887)*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1964 oraz *Kraków za prezydentury Mikołaja Zyblikiewicza*, Kraków 1976.

⁸ *Józef Dietl i jego Kraków*, Kraków 1993.

⁹ Zapomniany prezydent Krakowa Ferdynand Weigel, [w:] *Kraków — Małopolska w Europie śródka. Studia ku czci Prof. Jana. M. Małeckiego w 70. rocznicę urodzin*, red. K. Broński, J. Purchla, J. Szpak, Kraków 1996, s. 225–237 oraz przedruk w tomie *Z dziejów Krakowa...*

¹⁰ *Literatura Polska — przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 1984 i następne wydania.

¹¹ *Korespondencja Pawła Stelmacha*, oprac. I. Homola, L. Brożek, Wrocław 1969

¹² *Pamiętnik Henryka Golejewskiego*, oprac. I. Homola, B. Łopuszański, J. Skowrońska, t. 1–2, Kraków 1971.

¹³ *Dziennik Cinciwały* ukazał się w wydawnictwie *Studia i Materiały z Dziejów Śląska*, t. 12: 1973, oprac. I. Homola, A. Wadowski.

¹⁴ *Pamiętniki urzędników galicyjskich*, oprac. I. Homola, B. Łopuszański, Kraków 1978. Tom zawiera *Pamiętniki* Benedykta Gregorowicza i Józefa Doboszyńskiego.

¹⁵ *Kapitan i dwie panny. Krakowskie pamiętniki z XIX wieku*, oprac. I. Homola, B. Łopuszański, Kraków 1980. Tom obejmuje: Helena z Mieroszewskich Darowska, *Dwa lata moich wspomnień z życia krakowskiego 1836–1837* oraz *Uwagi i wspomnienia z życia towarzyskiego w Krakowie 1831–1837*; *Dalszy ciąg opowiadań kapitana Józefa Patelskiego*; Helena z Kadłubowskich Kunachowiczowa, *Dziennik z lat 1856–1860*.

¹⁶ Maria z Mohrów Kietlińska, *Wspomnienia*, oprac. I. Homola-Skapska, Kraków 1986.

¹⁷ F. Zoll, *Wspomnienia (1865–1948)*, oprac. I. Homola-Skapska, Kraków 2000.

¹⁸ Hieronim Ciechanowski, *Dziennik z lat 1851–1856*, oprac. I. Homola-Skapska, Kraków 2002.

¹⁹ *Życie codzienne w czasie I wojny światowej w Dziennikach krakowskiego adwokata Klemensa Bąkowskiego*, „Rocznik Biblioteki Naukowej PAN i PAU w Krakowie” Rok L (2005), s. 311–336, przedruk w tomie *Z dziejów Krakowa...*

²⁰ B. i S. Józefowiczowie, *W służbie Marsa i Hestii*, oprac. I. Homola-Skapska, Kraków 2010 (Prace Komisji Historii Wojen i Wojskowości PAU, t. 6).

²¹ W. Natanson, *Listy do narzeczonej*, oprac. I. Homola-Skapska; W. Natanson, *O moim ojcu*, Kraków 2012.

Solidny warsztat badawczy uczonej obejmował rozległą kwerendę archiwalną, ale także prasową. Prasa stanowiła zarówno źródło, z którego obficie korzystała, jak i przedmiot badań od początków jej działalności naukowej. Czasopismom XVIII wieku poświęciła, wspomnianą już wcześniej, pracę doktorską pt. „*Pamiętnik Historyczno-Polityczny*” Piotra Świtkowskiego 1782–1792 oraz obszerny szkic o stosunku prasy polskiej do rewolucji francuskiej²². Pierwsza połowa XIX wieku to z kolei teksty o inicjatywach prasowych emigrantów polistopadowych²³. Najwięcej uwagi Irena Homola-Skąpska poświęciła jednak prasie polskiej Śląska Cieszyńskiego i jej patronowi — Pawłowi Stalmachowi. Oprócz wspomnianej rozprawy habilitacyjnej „*Tygodnik Cieszyński*” i „*Gwiazdka Cieszyńska*” pod redakcją Pawła Stalmacha, ogłosiła następujące teksty: *Śląsk Cieszyński w opinii prasy galicyjskiej w latach 1861–1914*²⁴; *Ziarno — warszawskie wydawnictwo dla Ślązaków*²⁵, *Śląsk Cieszyński w opinii prasy galicyjskiej, Galicyjskie kontakty Pawła Stalmacha, Prasa galicyjska wobec sprawy gimnazjum polskiego w Cieszynie (1895–1903)*²⁶ oraz obszerny biogram Pawła Stalmacha w PSB²⁷ i syntetyczny szkic *Tradycje polskiego czasopiśmiennictwa na Śląsku Cieszyńskim*²⁸. Kilka lat temu natomiast ukazał się w „*Roczniku Historii Prasy Polskiej*” interesujący tekst pt. *Polska prasa w obozach jeńców we Włoszech w czasach I wojny światowej*²⁹.

Osobne i szczególne miejsce w dorobku prasoznawczym zajmuje rozdział pierwszego tomu *Historii prasy polskiej* pt. *Prasa Galicyjska w latach 1831–1866*³⁰. Była to, co podkreśla historyk polskiego prasoznawstwa Władysław Marek Kolasa, „pierwsza naukowa synteza prasy Galicji i Rzeczypospolitej Krakowskiej”³¹, przyjęta życzliwie, choć nie bez uwag³². Autorka dokonała podziału chronologiczne-

²² *Die polnische Presse uber die französische Revolution*, [w:] *Die Französische Revolution und Europa 1789–1799*, hrg. H. Timmermann, Saarbrücken 1989, s. 429–445.

²³ „*The Polish Exile*”. *Przyczynek do historii prasy polskiej w Anglii*, „*Studia Historyczne*”, R. 13: 1970, z. 1, s. 57–79; „*The Polish Exile*”. *Polskie czasopismo anglojęzyczne i jego redaktorzy (1833)*, „*Rocznik Historii Prasy Polskiej*” 2009, z. 1, nr 23, s. 7–22.

²⁴ *Studia i materiały z dziejów Śląska*, t. 8, Wrocław 1967, s. 157–295 (i osobne odbicie).

²⁵ „*Zaranie Śląskie*” 1968, z. 1, s. 78–82.

²⁶ Prace te opublikowano kolejno w: *Studia i materiały z dziejów Śląska*, t. 8: 1967, s. 157–294; „*Pamiętnik Cieszyński*”, t. 3, Cieszyn 1991, s. 23–30; „*Zaranie Śląskie*” 1964, z. 3, s. 116–136. Dwie ostatnie znalazły się ponadto w tomie *Z dziejów Krakowa...*

²⁷ *Stalmach Paweł (1824–1891)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. 41, Warszawa – Kraków 2002, s. 492–497 (przedruk w tomie *Z dziejów Krakowa...*).

²⁸ „*Gospodarka. Rynek. Edukacja*” 2009, nr 15 (specjalny): *Media — kultura — pogranicza. Studia i rozprawy*, red. G. Nieć, s. 2–3.

²⁹ „*Rocznik Historii Prasy Polskiej*” 2010, z. 1/2, nr 25/26, s. 117–131.

³⁰ *Historii prasy polskiej*, red. J. Łojek, [t. 1]: *Prasa polska w latach 1661–1864*, Warszawa 1976, s. 199–247.

³¹ W. M. K o l a s a, *Historiografia prasy polskiej (do 1918 roku). Naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009*, Kraków 2013, s. 195.

³² Tamże, s. 196.

go tego fragmentu dziejów polskiego czasopiśmiennictwa na cztery okresy — lata 1831–1847, Wiosnę Ludów 1848, okres reakcji 1848–1860 i powstania styczniowego 1861–1865, przedstawiając poszczególne nurty polityczne, rodzaje czasopism oraz zróżnicowanie regionalne (Kraków, Lwów, prowincja i Śląsk Cieszyński). Mimo iż w ciągu lat przybyło prac z tego zakresu, i wciąż przybywa, to jednak synteza Ireny Homoli-Skąpskiej pozostaje nadal kluczową pozycją bibliografii dziejów prasy polskiej w Galicji doby przedautonomicznej, czytana i obficie cytowana³³, podobnie rzecz się ma w odniesieniu do czasopiśmiennictwa Śląska Cieszyńskiego³⁴.

Irena Homola-Skąpska była członkiem Komisji Prasoznawczej PAN Oddział w Krakowie, uczestniczyła aktywnie w jej pracach, kilka razy przedstawiła referaty na posiedzeniach. Na emeryturę przeszła w 1999 roku, nieprzerwanie jednak pracowała naukowo. W 2009 roku z inicjatywy przyjaciół, współpracowników i uczniów powstał jubileuszowy tom z okazji jej osiemdziesiątych urodzin, w którym znalazło się 35 tekstów badaczy z Krakowa i Warszawy³⁵. Publikację wydaną nakładem Księgarni Akademickiej i Instytutu Historii PAN im. Tadeusza Manteuffla uroczyście wręczono Jubilatce 23 czerwca 2010 roku³⁶. Uczoną uhonorowano m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, nagrodą Miasta Krakowa, medalem „Honoris Gratia”.

Bibliografia

- Kolasa W.M., *Historiografia prasy polskiej (do 1918 roku). Naukometryczna analiza dyscypliny 1945–2009*, Kraków 2013.
- Nieć G., *Jubileusz Prof. dr hab. Ireny Homoli-Skąpskiej, Kraków 23 czerwca 2010*, „Studia Historyczne” 2010, nr 3, s. 385–387.
- Nieć G., *Wstęp [do:] Z dziejów Krakowa, Galicji i Śląska Cieszyńskiego. Wybór pism historycznych*, wyb. i oprac. tenże, Kraków – Warszawa 2007, s. 7–13.
- Orman E., Nieć G., *Irena Homola-Skąpska. Z dziejów inteligencji krakowskiej*, [w:] *Społeczeństwo — Kultura — Inteligencja. Studia historyczne ofiarowane profesor Irenie Homoli-Skąpskiej*, red. E. Orman, G. Nieć, Kraków – Warszawa 2009, s. 11–21.
- Wiekłuk A. (oprac.), *Bibliografia prac prof. dr hab. Ireny Homoli-Skąpskiej*, [w:] *Społeczeństwo — Kultura — Inteligencja...*, s. 23–33.

³³ Tamże, s. 80, 169 i in.

³⁴ Tamże, s. 442.

³⁵ *Społeczeństwo — Kultura — Inteligencja. Studia historyczne ofiarowane profesor Irenie Homoli-Skąpskiej*, red. E. Orman, G. Nieć, Kraków – Warszawa 2009.

³⁶ G. Nieć, *Jubileusz Prof. dr hab. Ireny Homoli-Skąpskiej, Kraków 23 czerwca 2010*, „Studia Historyczne” 2010, nr 3, s. 385–387.